

Hirbetü'l-mefcer'in kuş tasvirli frizinden bir detay

yük bir avlu yer almaktadır. Binaların inşasında kullanılan malzeme kemerler ve taşıyıcı kısımlarda tuğla, diğer yerlerde mermer ve kireç taşıdır.

Hirbetü'l-mefcer'in diğer Emevî eserleri dışında benzeri bulunmayan tezyinatı İslâm sanatının en değişik örneklerini sergilemektedir. Camiden başka bütün mekânların mozaik, duvar resmi, stuko kabartma ve heykel gibi zengin süslemelerle bezendiği görülmektedir. Özellikle eğlence salonu ile ona bağlı halvetin tabanındaki mozaikler bu sanat dalının en güzel örneklerindendir. Roma anlayışını aksettiren ve İslâm sanatında rakipsiz olan bu mozaikler Emevî sanatında da istisnai bir yere sahiptir. Çok renkli mahallî malzemeye yapılan mozaiklere geometrik ve bitkisel motifler hâkimdir. Salonun giriş kapısının karşısındaki apsisin içinde ve halvette bulunan mozaik panolar diğerlerinden farklı olup orta apsistekilerde, görkemli bir yarım rozetle birlikte svastikalar arasında yer alan bir meyve ve bıçak deseni, tamamen tasvirî bir anlayışla ele alınan halvettekinde ise meyveli bir ağacın bir tarafında iki gazal, diğer tarafında bir gazale saldıran aslan figürü ilgi çekmektedir. Salonun ortasına gelen kısımdaki mozaik rozet de bu tekniğin güzel bir örneğidir.

Duvar resimleri hamamın salonunda ve saray kısmının doğu tarafında bulunmakta olup çok tahribat görmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla hamamda Bizans, sarayda ise Sâsânî tesiri daha fazladır. Yapılardaki en önemli tezyinî elemanlarından biri olan stuko heykel ve kabartmalar, özellikle eğlence salonunun değişik yerlerindeki kemer ve nişlerle cümle kapısının üzerinde bulunmaktadır. Daha ziyade dağ keçileri, gazaller ve av kuşlarından oluşan bu süs unsurları içinde belden yukarısı çiplak, peştamallı erkek ve kadın, özellik-

le ellerinde çiçek tutan dansöz heykelleri hayli değişik bir intiba bırakır. İslâm sanatı için alışılmamış bir durum sergileyen bu heykellerle taçkapının üzerindeki orta nişte bulunan ve halifeyi temsil ettiği sanılan çift aslan kabartmalı bir kaideye basmış (eski Ön Asya tanrı heykelleri gibi) kılıçlı ve uzun kaftanlı Sâsânî tarzı erkek heykeli çok dikkat çekicidir.

BİBLİYOGRAFYA:

D. C. Baramki, *Guide to the Palace at Khirbat al-Mafjar*, Amman 1956; R. W. Hamilton, *Khirbat al-Mafjar*, Oxford 1959; a.m.f., "Who Built Khirbat al-Mafjar?", *Levante*, I, Rome 1969, s. 61-67; C. Creswell, *Early Muslim Architecture AD 622-750*, Oxford 1969, s. 561-576; R. Ettinghausen, *From Byzantium to Sasanian Iran and the Islamic World*, Leiden 1972, s. 17-65; G. Mitchell, *Architecture of the Islamic World*, London 1984, s. 236; Suut Kemal Yetkin, *İslâm Ölkelerinde Sanat*, İstanbul 1984, s. 110-111; J. D. Hoag, *Islam Weltgeschichte der Architektur*, Stuttgart 1986, s. 17-19; E. de Lorey, "L'hellenisme et l'orient dans les mosaïques des omayyades", *AI*, I (1934), s. 23-45; D. C. Baramki, "Excavations at Khirbat el-Mefjer", *Quarterly Department of Antiquities in Palestine*, V (1935-36), s. 132-138; VI (1936-37), s. 157-168; H. Stern, "Notes sur l'architecture des chateaux omeyyades", *AI*, XI-XII (1946), s. 72-96; O. Grabar, "The Umayyad Palace of Khirbat al-Mafjar", *Archaeology*, VIII/4, New York 1955, s. 228-235; R. W. Hamilton, "Carved Stuccoes in Umayyad Architecture", *Iraq*, XV (1953), s. 43-56; E. Baer, "*Khirbat al-Mafjar*", *Et²* (Ing.), V, 10-17.

A. ENGİN BEKSAÇ

HIRBETÜ'L-MİNYE

(خربة المنية)

Emevî kasırlarının
erken örneklerinden biri.

Günümüzde İsrail sınırları içinde kalan Taberiye gölünün kuzeybatısındadır. Yapının toprak altında kalan kısımları 1932, 1936-1939 ve 1959 yıllarında üç ayrı ilim heyeti tarafından yürütülen arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılmış ve binanın tamamlanmadan kullanıldığı anlaşılmıştır. Kesin inşa tarihi tesbit edilememekte, daha sonraki bir onarım sırasında ana girişte devşirme malzeme olarak kullanılan bir kitâbeden hareketle I. Velîd devrinde (705-715) yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Öte yandan bütün Emevî devri boyunca kullanıldığı anlaşılan binanın Ortaçağ'da Minye veya Aynü Minyetü Hişâm adıyla tanındığı bilinmekte ve bu durum, Halife Hişâm b. Abdülmelik'le de (724-743) arasında münasebet kurulduğunu göstermektedir. Kazılarda ele geçen buluntular, binanın muhtemelen kervansaray olarak Memlükler

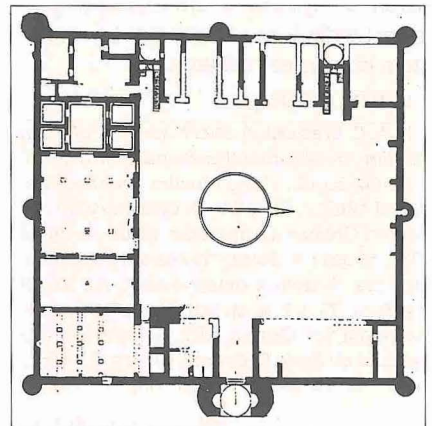
devrinde de kullanıldığını ortaya çıkarmıştır.

Merkezî bir açık avlu etrafına sıralanmış değişik bölümlerden oluşan 66,40 x 73 x 72,30 m. boyutlarındaki bina dış yüzden, köşelere yerleştirilen yuvarlak kulelerle ve kuzey, güney ve batı cephelerinin orta kısımlarına yapılan yarım kulelerle tahkim edilmiştir. 1,40 m. kalınlığında ve kuvvetli ihtimalle mazgallı olan duvarlar bazalt bir taban üzerine kireç taşından yapılmıştır; yaklaşık 4,50 m. yükseklikteki bazı kısımları halen ayakta.

Hirbetü'l-Minye, plan şeması ve iç teşkilâtı itibarıyla diğer Emevî kasırlarından daha basit ve sade bir mimariye sahiptir. Burada karşılaşılan bazı mimari özelliklerin ve iç teşkilâtın başka binalarda değişik ve geliştirilmiş biçimlerde kullanıldığı görülmekte, buradan bu binanın diğerlerinden daha eski olduğu ve onlara örnek teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bina'nın onu diğer Emevî kasırlarından ayıran en önemli ve farklı tarafı ana giriş kısmıdır. Doğu cephesinin ortasında yer alan ve karşidan bakıldığında büyük bir yuvarlak kule görünümü veren elips biçiminde plana sahip bu bölüm, içeride binadan 3,70 m. dışarı taşmış ve pandantifler üzerinde yükselen, kornişler ve rozetlerle süslü bir kubbeye örtülmüş 6 m²'lik bir kapalı mekân meydana getirmektedir. Kubbeli bir eyvan şeklinde düzenlenen bu mekân, kuzey ve güneyinde yer alan apsisvari nişlerle yanlara doğru genişletilmiştir. Bu bölümden 11,50 m. uzunluğundaki bir antreyle avluya geçilmektedir.

Yapılan arkeolojik çalışmalarla, bina planının merkezini teşkil eden avlunun

Hirbetü'l-minye'nin planı

etrafında bir revakın bulunduğu tesbit edilmiştir. Bu revakın arkasında değişik ölçülerde çeşitli bölümler yer almakta, bunlardan kuzeyde bulunanların daha çok gündelik hayata, güneydekilerin ise resmî tören ve kabullere tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Güneydoğu köşesinde yer alan 13,10 x 19,42 m. ölçülerindeki mekân mesciddir. Üç yatay neften teşekkül etmiş ana planıyla bu mescid büyük Emevî camilerine benzer bir düzene sahiptir. Biri avluya, biri doğrudan bina dışına, biri de bitişindeki salona açılan üç kapısı vardır. Güneyde, mescidin bitişindeki salonun yanında yer alan ve diğer tarafında çeşitli bölümler bulunan 20 m²'lik merkezî salonun resmî kabuller için olması muhtemeldir. Avludan üç kapıyla girilen bu büyük salon yanlardakiler dar, ortadaki geniş üç dikey neften meydana gelmiştir. Caminin tezyinatının sade olmasına karşılık bu salonla ona bağlanan ve batı yönünü kaplayan bölümlerin çok zengin ve gösterişli biçimde bezendikleri görülmektedir. Arkeolojik çalışmalarla ortaya konan sonuçlara göre alt kısımları mermer kaplama olan duvarlar ve zemin zengin mozaiklerle süslüdür. Diğer bir önemli Emevî kasrı olan Hırbetü'l-mefcer'in kilerle birlikte bu zemin mozaikleri, Helenistik tesirler taşıyan ve erken İslâm sanatının tekâmülünü gösteren en önemli tezyinî elemanlar arasında yer almaktadır. Geometrik motiflerin hâkim olduğu bu muhteşem mozaiklerin dokuma ve halı sanatlarıyla irtibat halinde bulunması, hatta halıları taklit etmesi özellikle dikkat çekicidir. Bu durum, göçebe Arap anlayış ve zevkiyle şehirli yeni hayat tarzının birbirine intibak edişini gösteren güzel bir örnektir. En zengin zemin mozaiklerinin, avlunun batısına gelen merkezî bir oda ile ona bağlı olan bölümlerde yer aldığı görülmekte ve bu durum, batı tarafındaki odaların bina teşkilâtında büyük bir önem taşıdığını göstermektedir. Bina yakınlarında bir de hamam kalıntısına rastlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

K. A. C. Creswell, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Harmondsworth 1958, s. 82-84; a.m.f., *Early Muslim Architecture*, Oxford 1969, s. 381-389; O. Grabar, *İslâm Sanatının Oluşumu* (trc. Nuran Yavuz), İstanbul 1988, tür.yer.; H. Stern, "Notes sur l'architecture des châteaux omeyyades", *AI*, XI-XII (1946), s. 72-97; A. M. Schneider, "Hırbet al-Minya am See Genesareth", *Annales archéologiques de Syrie*, II, Dimaşk 1952, s. 23-45; E. Baer, "Khırbet al-Minya", *EP* (İng.), V, 17.

A. ENGİN BEKSAÇ

HIRİSTİYANLIK

Hz. İsa'nın peygamberi olduğu ilâhî din.

- I. GİRİŞ
- II. TARİH
- III. KUTSAL METİNLER ve DİNİ LİTERATÜR
- IV. HİRİSTİYAN İNANÇLARI
- V. MÂBED ve İBADET
- VI. MEZHEPLER ve TARİKATLAR
- VII. HİRİSTİYANLIK ve DİĞER DİNLER
- VIII. İSLÂM KAYNAKLARINA GÖRE HİRİSTİYANLIK
- IX. LİTERATÜR

I. GİRİŞ

2 milyara yaklaşan nüfusuyla mensuplarının sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olan Hristiyanlık bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden teşekkül eden üç büyük mezheple daha küçük çaptaki birçok mezhep veya tarikatın meydana gelen çeşitli cemaatlara ayrılmış durumdadır. Doktrinel kaynakları göz önüne alınırsa Hristiyanlık her şeyden önce İsa Mesih anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahiptir. Ana fikri Yeni Ahid'de (Ahd-i Cedid) bulunan bu inanca göre İsa Mesih hem tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahattan kurtarmak üzere "biricik oğlunu" yeryüzüne göndermiştir. İsa Mesih, "ilâhî planı" yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da "ölülerden kıyam ederek" Baba'nın yanındaki yerini almıştır. Hristiyan inancının merkezinde bulunan bu doktrin, hristiyan teolojisi içerisinde işlenerek değişik görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Hz. İsa ve onun getirdiğine inanılan mesaj, bütün hristiyanları birbirine bağlayan ortak bir bağ olarak varlığını sürdürmektedir.

İslâmî literatürde hristiyanlar için Nasrânî (çoğulu nasârâ), Mesihî (çoğulu Mesihîyyûn) ve İsevî, Hristiyanlık için de Nasrâniyye ve Mesihîyye adları kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de hristiyanları ifade eden ve on dört yerde geçen nasârâ kelimesinin menşei ve anlamına dair çeşitli yorumlar vardır. Kelimenin, Hz. İsa'nın yardım talebine havarilerin olumlu cevap vermeleri sebebiyle (Âl-i İmrân 3/52; es-Saf 61/14), "yardım etmek" anlamındaki nasr kökünden geldiği veya Hz. İsa'nın memleketi olan Nasıra (Nazareth)

şehrine nisbet edildiği belirtilmektedir. Öte yandan Nasoraeanizm hareketiyle veya Nazîri denilen, Hz. Yahya'nın da dahil olduğu kendini tanrıya adayan münzevi gruplarla da bağlantı kurulmaktadır. Hz. İsa'nın Mesih oluşu sebebiyle hristiyanlara "ona tâbi olan" anlamında Mesihî, bizzat Hz. İsa'ya nisbetle İsevî de denilmektedir.

Bu dinin mensupları Batı dillerinde Christian, Türkçe'de Hristiyan (Hiristiyan) şeklinde adlandırılır. Yeni Ahid'de Hristiyan (Christianos) adı Resullerin İşleri (11/26, 26/28) ve Petrus'un (Pierre) Birinci Mektubu'nda (4/16) olmak üzere yalnızca üç yerde geçmektedir. Korintoslular'a İkinci Mektup'ta ise (12/2) kapalı bir referans vardır. Resullerin İşleri'ndeki bir anlatım (26/28), Filistin Kaysâriye Kralı II. Herod Agrippa ile Pavlus arasında geçen bir diyalogdur. Burada Agrippa yahudilerce suçlanan Pavlus'u muhakeme eder görünmektedir. Pavlus'un muhakemesi 60 yılı civarında olduğuna göre bu adın kullanılışı bu tarihten önce yaygın olmalıdır. Resullerin İşleri'ndeki diğer ifade (11/26), tarih vermeden (muhtemelen 43 veya 44) hristiyan adının ilk defa Antakya'da kullanıldığını belirtir. Petrus'un Birinci Mektubu'ndaki ifade ise Petrus 60 yıllarında öldüğüne göre bu tarihten önceye ait olmalıdır. Burada, hristiyan diye adlandırılanların Mesih'e bağlılıkları sebebiyle zulüm gördüklerine işaret edilirken aynı zamanda bu olayların bir hayli geç vuku bulduğuna da bir imada bulunmaktadır. Yeni Ahid'de kelime Grekçe "Christos yanlısı" anlamında Christianos şeklinde geçmektedir. Christos, İbrânice'de "kutsal yağ sürülmüş, yağlanmış" anlamına gelen Maşi'ah'in Grekçe çevirisi olup Latince'ye Christus, günümüz Batı dillerine Christ olarak intikal etmiştir. Ahd-i Atik'te Maşi'ah (Mesih) kelimesi, ileride gelecek olan "Yahve'nin kutsanmış"ı veya "kral"ını ifade ederken bunun Grekçe'deki karşılığı olan Christos Ahd-i Cedid'de Hz. İsa'ya tahsis edilmiştir. Grekçe Christos ve Latince ianos ekinde oluşan Christianos (Latince Christianus) kelimesi daha sonra halk dilinde Chrestianus şeklini almış, Fransızca'daki Chrestiens (günümüz Fransızca'sında Chrétien) buradan kaynaklanmıştır.

Christianos adının Antakya'daki putperestler (Gentile) tarafından verilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunlar Christos'u unvan değil özel isim olarak almışlar ve Christos'a mensup olanlara bu adı vermişlerdir. Fakat kelimenin Latince köken-